

Πεδία έρευνας στην Κοινωνική Ψυχολογία:
πολιτισμός, μετανάστευση, οργανισμοί,
υγεία-πρόληψη, στενές διαπροσωπικές σχέσεις

Υπό την επιμέλεια των
Παναγιώτη Σ. Κορδούτη, Βασίλη Γ. Παυλόπουλου

Προλογικό σημείωμα

Η παρουσία της Κοινωνικής Ψυχολογίας στην κοινωνία τα τελευταία χρόνια είναι κάτι παραπάνω από αισθητή. Η ανάπτυξη της κοινωνιοψυχολογικής έρευνας έχει ήδη δημιουργήσει ένα σθεναρό και συγκροτημένο αντίλογο στις αθεωρητικές, νοηματικά ασύνδετες και ερμηνευτικά επιφανειακές περιγραφικές κοινωνικές έρευνες, που κατακλύζουν τα ΜΜΕ ή αναλαμβάνουν ρόλο «τεκμηρίωσης» πολιτικών επιλογών και παρεμβάσεων. Η διάδοση του κοινωνιοψυχολογικού λόγου, έχει τη δυνατότητα να κινητοποιήσει και να επηρεάσει τη στάση όλων όσοι ενδιαφέρονται να σχεδιάσουν κοινωνικές παρεμβάσεις και πολιτικές, στηριγμένοι στην όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση της σχέσης του ατομικού με το όλο, του ψυχολογικού με το κοινωνικό. Άλλωστε η Κοινωνική Ψυχολογία υπήρξε από τη σύλληψή της, προσανατολισμένη στις κοινωνικές εφαρμογές και τον παρεμβατικό σχεδιασμό. Για το λόγο αυτό και ο παρατηρούμενος ταχύτατος πολλαπλασιασμός των επιμέρους επιστημονικών περιοχών της, που υπαγορεύεται σε μεγάλο μέρος από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά των ερευνητικών πεδίων στα οποία συστηματικά επικεντρώνεται. Από την άλλη μεριά είναι αξιοσημείωτη η μεγάλη διάχυση των πορισμάτων της και των μεθόδων της προς άλλους κλάδους της Ψυχολογίας σε άλλες επιστήμες αλλά και σε ad hoc εφαρμογές.

Το βιβλίο αυτό αντανακλά ακριβώς, αφενός, την ευαισθησία θεωριών και μεθόδων της κοινωνικής ψυχολογίας έναντι κάθε πεδίου έρευνας και, αφετέρου, το μεγάλο εύρος και την ποικιλότητα των πεδίων αυτών. Η δε παρουσίασή του εδώ από τους υπογράφοντες υποδηλώνει ακριβώς τη πρόσβαρη αξία που έχει η ρήξη των στεγανών μεταξύ επιστημονικών κλάδων και η όσμωση επιστημολογικών, θεωρητικών και μεθοδολογικών προβληματισμών, όπως αυτοί που απορρέουν από την τριβή της

Κοινωνικής Ψυχολογίας με πολλαπλά πεδία έρευνας, για τον σχεδιασμό κοινωνικής πολιτικής γενικότερα.

Μαρία Καΐλα

Νικήτας Πολεμικός

Πανεπιστήμιο του Αιγαίου

Περιεχόμενα

Προοίμιο

Π. Κορδούτης, Β. Παυλόπουλος

Το πολιτισμικό πεδίο

Εισαγωγή

Β. Παυλόπουλος

Διαστάσεις των κοινωνικών αξιωμάτων: Διαπολιτισμική προσέγγιση

Π. Παναγιωτοπούλου, Αικ. Γκαρή, Β. Παυλόπουλος

Ημικές και ητικές διαστάσεις στη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας

Α. Γιώτσα

Όψεις κοσμικής και θρησκευτικής «ορθοδοξίας»: Από τις δοξασίες στις πρακτικές

Γ. Προδρομίτης, Στ. Παπαστάμου

Το πεδίο της μετανάστευσης

Εισαγωγή

Β. Παυλόπουλος

Μετανάστες και προβλήματα προσαρμογής στην ελληνική κοινωνία

Η. Πετράκου, Γ. Ξανθάκου, Μ. Καΐλα

Εθνική ταυτότητα, τακτικές επιπολιτισμού και ψυχική ανθεκτικότητα μεταναστών/παλιννοστούντων μαθητών

Φ. Μόττη-Στεφανίδη, Μ. Ντάλλα, Α.-Χ. Παπαθανασίου, Ν. Τάκης, Β. Παυλόπουλος

Κοινωνικός στιγματισμός: Από τη σκοπιά του «θύτη» και του «θύματος»

Β. Παυλόπουλος

Το πεδίο των οργανισμών

Εισαγωγή

Β. Παυλόπουλος, Π. Κορδούτης

Θεωρία της κοινωνικής αλληλεξάρτησης και οργανισμοί: Ο οργανισμός ως δί-
λημμα συλλογικού – ατομικού συμφέροντος

Π. Κορδούτης

Τακτικές άσκησης επιρροής μεταξύ διευθυντικών στελεχών και υφισταμένων σε
ελληνικούς οργανισμούς

Α.-Σ. Αντωνίου

Το πεδίο της υγείας - πρόληψης

Εισαγωγή

Π. Κορδούτης

Ριψοκίνδυνη συμπεριφορά στις σεξουαλικές σχέσεις Ελλήνων φοιτητών

Ε. Σαραφίδου, Π. Κορδούτης, Μ. Λουμάκου

Χαρακτηριστικά της ετεροφυλόφιλης ερωτικής σχέσης και προφύλαξη: «Είσαι
μεγαλύτερος/η, νιώθω για σένα πάθος, μήπως δεν χρειάζονται τόσες προφυλά-
ξεις;»

Π. Κορδούτης

Εφαρμογή της τριγωνοποίησης στην κοινωνική ψυχολογία της υγείας:

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ των νέων στη
Γαλλία και στην Ελλάδα

Θ. Αποστολίδης

Το πεδίο των στενών διαπροσωπικών σχέσεων

Εισαγωγή

Π. Κορδούτης

«Έρωσ ανίκατε μάχαν;» Εμπειρική έρευνα για τους μύθους του γάμου

B. Παυλόπουλος

Αντίληψη ισοτιμίας και σεξουαλικής ικανοποίησης στην ερωτική σχέση

Π. Κορδούτης

Επίμετρο

A. Πρακτικός οδηγός ανάγνωσης άρθρων στην Κοινωνική Ψυχολογία

B. Παυλόπουλος, Π. Κορδούτης

B. Από την κοινωνιοψυχολογική έρευνα στη συγγραφή: Κατάλογος 15+1 σημείων

B. Παυλόπουλος, Π. Κορδούτης

Κατάλογος συγγραφέων

Οι επιμελητές του τόμου

Προοίμιο

Πεδία έρευνας στην Κοινωνική Ψυχολογία: Η ζώσα κληρονομιά του Kurt Lewin

Παναγιώτης Κορδούτης, Βασίλης Παυλόπουλος

Ο όρος «πεδίο» υπήρξε ιδιαίτερα γόνιμος για την Κοινωνική Ψυχολογία. Αν θέλει κανείς να ιχνηλατήσει την ιστορία του, θα πρέπει να ανατρέξει στο έργο ενός από τους ιδρυτές της σύγχρονης Κοινωνικής Ψυχολογίας, ίσως τον ιδρυτή της (Taylor, 1998), Kurt Lewin. Ο Lewin άσκησε μεγάλη επιρροή στις πρώτες θεωρητικές και μεθοδολογικές επιλογές της, κυρίως όμως, στο γενικό προσανατολισμό της προς προβλήματα που παράγει το κοινωνικό γίνεσθαι. Κατά πολλούς, ο προσανατολισμός αυτός, αν και προσαρμοσμένος στο πνεύμα των καιρών, παραμένει ως σήμερα (Sadava & McCreary, 1997. Farr, 1996). Το πνεύμα των καιρών, θέλει τη σύγχρονη μας Κοινωνική Ψυχολογία να παρακολουθεί στενά την περιπέτεια της σχέσης του ατόμου με το κοινωνικό γίνεσθαι (Jones, 1998. Papastamou, 2002). Για τον ίδιο τον Lewin όμως, η Κοινωνιοψυχολογική επιστήμη όφειλε να πράττει κάτι περισσότερο: να μετέχει του κοινωνικού γίνεσθαι, να παράγει γνώση αδιαχώριστη από την κοινωνική δράση και αλλαγή! Η θεωρία, έπρεπε να οδηγεί σε κοινωνική δράση και η κοινωνική δράση, δημιουργώντας έστω και αδιόρατη κοινωνική αλλαγή, έπρεπε να παράγει ερευνητική γνώση, ανανεώνοντας τη θεωρία.

Η «έρευνα δράσης» όπως την αποκαλούσε ο Lewin, συνθέτει θεωρία, μέθοδο και κοινωνικές εφαρμογές σε ενιαίο μοντέλο (Aguinis, 1993). Είναι μία επίπονη κυκλική διαδικασία, θεωρίας-σχεδιασμού -δράσης -αξιολόγησης, κοινωνικών παρεμβάσεων, με συνεχή επανατροφοδότηση, μέχρις ότου οι κοινωνικά εμπλεκόμενοι αναγνωρίσουν στο αποτέλεσμα κάθε «κύκλου», το επιθυμητό. Οι ενέργειες που υπεισέρχονται στην κοινωνική δράση, τα αποτελέσματά τους και η έρευνα που τα αξιολογεί, ενημερώνουν και επικοδομούν θεωρία, ούτως ώστε η εμπειρία που αποκτά-

ται, να μπορεί βρει εφαρμογή και σε άλλα κοινωνικά προβλήματα, με κοινά χαρακτηριστικά ή ίσως και σε άλλα κοινωνικά πεδία. Υπό την έννοια αυτή, η κοινωνία και η ίδια η ζωή, αποτελούν ζώσα προέκταση του ερευνητικού και πειραματικού εργαστηρίου (Campbell, 1969. Bargal, Gold &, Lewin, 1992. Sadava & MvCreary, 1997).

Την πρότασή του για έρευνα δράσης, ο Lewin στήριζε σε μία συγκροτημένη και συνεκτική θεωρία, υψηλής αφάιρεσης, «τη θεωρία του πεδίου», ένα οιονεί μαθηματικό μοντέλο δυνάμεων πεδίου, σχεδιασμένο για να προβλέπει συμπεριφορά και συμπεριφορική αλλαγή, ως απόκριση στις αλλαγές φυσικών και κοινωνικών περιβαλλοντικών δυνάμεων. Οι περιβαλλοντικές δυνάμεις, «αναγιγνώσκονται» από τα ευρισκόμενα εντός του πεδίου άτομα, τα οποία, με βάση την ανάγνωσή τους, επιλέγουν στόχους και κινούνται προς εκπλήρωσή τους. Για τη θεωρία του πεδίου, στη παραγωγή συμπεριφοράς βαρύνει η ισχύς της κοινωνικής κατάστασης. Ταυτόχρονα όμως, στο άτομο δίνεται ρόλος ενεργού δράσης, παρά αντίδρασης. Το άτομο δεν αποτελεί άθυρμα των καταστασιακών δυνάμεων. Συμμετέχει ενεργά, επιζητώντας να επιτύχει στόχους μέσα στο φυσικό και κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο άλλοτε ενθαρρύνει, άλλοτε κωλύει τη σκοποθετημένη του δράση (Taylor, 1998). Η δράση του ατόμου, τροποποιεί το περιβάλλον και κάθε κίνησή του για να επιτύχει ένα στόχο, τροποποιεί την ισχύ των ασκούμενων πάνω του περιβαλλοντικών δυνάμεων. Η αντίληψη αυτή, του ανθρώπου ως όντος, το οποίο συμπεριφέρεται μεν υπό την επίδραση ισχυρότατων περιβαλλοντικών δυνάμεων αλλά με δράση σκοποθετημένη, ικανή να τροποποιεί την επίδραση των περιβαλλοντικών δυνάμεων, διατηρεί αμείωτη την ισχύ της στη σύγχρονη Κοινωνική Ψυχολογία (Fiske, 1992. Taylor, 1998).

Κατ' ουσίαν, η θεωρία του πεδίου καταργεί την έννοια της βασικής θεωρίας και απαλείφει τη διάκριση «θεωρητικής» και «εφαρμοσμένης» έρευνας, εισάγοντας

την έννοια της «πρακτικής θεωρίας» (Lewin, 1944). Οι οιοσδήποτε θεωρητικές αρχές, που αφορούν τη συμπεριφορά του ανθρώπου είναι ευάλωτες στη δυναμική αλληλεπίδρασή του με το κοινωνικό του περιβάλλον. Το περιβάλλον, εξ αιτίας του υποκειμενικού τρόπου με τον οποίο το άτομο το αντιλαμβάνεται αλλά και των ενεργειών που απορρέουν από την υποκειμενική του αυτή αντίληψη, υφίσταται συνεχή αλλαγή, η οποία με τη σειρά της επιδρά στο άτομο, αλλάζοντάς το...και η αλληλεπίδραση συνεχίζεται, αενάως. Η «θεωρία», υπό τόσο ευμετάβολες συνθήκες, δεν μπορεί παρά να είναι στιγμιαία απεικόνιση της θέσης του ατόμου στο κοινωνικό πεδίο, και του πεδίου εν σχέσει προς το άτομο. Η αξία της είναι μόνον πρακτική, διότι μας χρησιμεύει για να κατανοήσουμε πως, προς ποία κατεύθυνση, πρόκειται να διαφοροποιηθεί η σχέση ατόμου – περιβάλλοντος και ίσως, πως δύναται γενικά να διαφοροποιηθεί προς άλλες κατευθύνσεις.. Η θεωρία επομένως του πεδίου, προτρέπει τον κοινωνικό επιστήμονα να πράξει, με συστηματικό τρόπο, ότι πράττει ο απλός άνθρωπος, να εργασθεί για να αλλάξει το κοινωνικό του περιβάλλον, με βάση τους στόχους του, αφού πρώτα κατανοήσει, με τα μέσα που εκείνος διαθέτει, τι σχέση έχει με το περιβάλλον. Στο σημείο αυτό, ανακύπτει το ζήτημα της σχέσης επιστήμης και ιδεολογίας (Parasitamou, 2002), εφόσον οι στόχοι αυτοί, δεν μπορεί παρά να είναι «εξω-επιστημονικοί», δηλαδή ιδεολογικές επιλογές του επιστήμονα, σε ερωτήματα όπως, «τι πρέπει να αλλάξει;», «πως;», «προς ποια κατεύθυνση;», «γιατί;».

Λόγω της εύλογης εμπλοκής της έρευνας δράσης με ζητήματα ιδεολογικά και δεοντολογικά, ο Lewin έθετε ορισμένους περιορισμούς ή προϋποθέσεις για την άσκηση της: (α) οι εμπλεκόμενοι πρέπει οι ίδιοι, να αντιλαμβάνονται ως πρόβλημα το υπό μελέτη κοινωνικό ζήτημα, να βιώνουν τις επιπτώσεις του και να έχουν κίνητρο επίλυσής του, έκδηλο σε ελεύθερες προηγούμενες ατομικές ή συλλογικές ενέργειές τους, (β) οι εμπλεκόμενοι πρέπει να συμμετέχουν εκούσια στην έρευνα δράσης και να

έχουν επίγνωση των μεθόδων παρέμβασης και (γ) οι χρησιμοποιούμενες ερευνητικές και αξιολογικές μέθοδοι, θα πρέπει να είναι διϋποκειμενικά κατανοητές, αναπαράξιμες από τρίτους και δημόσια επικυρώσιμες. Επί του τελευταίου, ο Lewin δεν είχε καμία αμφιβολία ότι ο ερευνητής, όντας υπόλογος έναντι του κοινωνικού συνόλου, όφειλε να υιοθετήσει τη μόνη προσέγγιση, που κατά την άποψή του είχε «δημοκρατική διαύγεια» και πληρούσε τα χαρακτηριστικά τα οποία περιγράφει το (γ): τη θετικιστική εμπειρική προσέγγιση και μάλιστα το πείραμα.

Οι δεοντολογικοί περιορισμοί της έρευνας δράσης, η πολιτική της υφή και οι μεγάλες θεωρητικές-μεθοδολογικές, κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις της, αποθάρρυνε τους περισσότερους Κοινωνικούς Ψυχολόγους από του να την ακολουθήσουν ή έστω, να ασχοληθούν με την ανάπτυξη της λογικής της, μετά τον πρόωρο θάνατο του Lewin το 1947 (Kidd & Saks, 1980). Παρ' όλ' αυτά, ορισμένοι, περί τη δεκαετία του '60, δημιούργησαν μία εκδοχή της Λεβινιανής παράδοσης, που συνήθως περιγράφεται ως «Ψυχοτεχνολογία» (Miller, 1969). Επ' αυτής της παραδόσεως, οικοδομήθηκε το μεγαλύτερο μέρος της λεγόμενης «Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Ψυχολογίας» που γνωρίζουμε σήμερα (Oskamp, 1986). Η Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία, ορίζεται ως «οι εφαρμογές των κοινωνιοψυχολογικών μεθόδων, θεωριών, αρχών και ευρημάτων στην κατανόηση και επίλυση κοινωνικών προβλημάτων» (Oskamp, 1984, σ. 12). Από την Κοινωνική Ψυχολογία, απαιτείται να παράσχει επαρκή μέσα για να κατανοηθούν τα κοινωνικά προβλήματα, τόσο μόνον όσο χρειάζεται, για να επινοηθούν τεχνικές επίλυσής τους. Τα προβλήματα νοούνται υπό την ευρύτερη έννοια, π.χ. περιορισμός κατανάλωσης ενέργειας, βελτίωση της δικαστικής διαδικασίας και των καταθέσεων των μαρτύρων, αλλαγή της στάσης-συμπεριφοράς των νέων έναντι του καπνίσματος, προαγωγή των πωλήσεων ενός προϊόντος, αλλαγή συνηθειών διατροφής, βελτίωση της επίδοσης των μαθητών, κλπ. Την Εφαρμοσμένη

Κοινωνική Ψυχολογία δεν απασχολούν, τουλάχιστον εξ ορισμού οι προϋποθέσεις που έθετε ο Lewin για την άσκηση παρεμβάσεων, επί παραδείγματα, εάν όλοι εμπλεκόμενοι αντιλαμβάνονται «το κοινωνικό τους πρόβλημα». Κατά κανόνα, δεν την απασχολούν ούτε οι μακροκοινωνικές συνέπειες της εφαρμογής των τεχνικών της αλλ' ούτε η συμβολή τους στην ανάπτυξη της θεωρίας για την κατανόηση της ανθρώπινης κατάστασης. Η χρήση δεδομένης κοινωνιοψυχολογικής θεωρίας για να κατανοηθεί το υπό μελέτη πεδίο, είναι συχνά αποσπασματική και υπερβολικά «στενή», η δε ανατροφοδότηση της θεωρίας από την εφαρμογή των τεχνικών, ίσως για το λόγο αυτό, ισχνή ή ανύπαρκτη. Σε αντίθεση προς την αρχική σύλληψη του Lewin, πολλές προσεγγίσεις της Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Ψυχολογίας στο πεδίο, τείνουν να είναι θεωρητικά πρακτικές (ενίοτε δε τόσο πρακτικές, που είναι α-θεωρητικές) αντί να είναι πρακτικές θεωρίες.

Την μετά Lewin περίοδο πάντως, οι περισσότεροι ερευνητές στράφηκαν σε λιγότερο φιλόδοξα ερευνητικά προγράμματα μικρής κλίμακας ή σε «βασική έρευνα», κρατώντας από τα διδάγματα του Lewin, μόνον την αυστηρή μεθοδολογική πειραματική προσέγγιση, και επιχειρώντας να διερευνήσουν θεμελιώδεις, όπως πίστευαν, κοινωνικές διεργασίες, προσομοιώνοντας κοινωνικές καταστάσεις στο εργαστήριο. Η κοινωνική ψυχολογία «αποσύρθηκε» από τα κοινωνικά προβλήματα και αφοσιώθηκε σε εργαστηριακές μελέτες, παραδείγματος χάριν, για την κοινωνική αντίληψη, τη συμμόρφωση και υπακοή, τη γνωστική ασυμφωνία, την απόδοση αιτίου, τη συνεργατικότητα, την επιθετικότητα, τον αλτρουισμό και τη διαπροσωπική έλξη. Η δραστηριότητα αυτή, παρήγαγε αξιόλογο σώμα βασικής θεωρίας για την ανθρώπινη συμπεριφορά, το οποίο παρ' ότι αμφισβητήθηκε σφοδρά, αποτελεί πάντα σταθερό σημείο αναφοράς και εκκίνησης. Η κύρια αμφισβήτηση των εργασιών αυτών, περί το τέλος της δεκαετίας του '60 , αρχές '70 (Ring, 1967. Elms, 1975. Gergen, 1973)

οφειλόταν, κατά μέγα μέρος, ακριβώς στον εργαστηριακό ερμητισμό και την αποξένωση από το πεδίο, στην αδιαφορία ή αδυναμία των Κοινωνικών Ψυχολόγων να δείξουν, ότι οι αρχές που εντόπιζαν στο εργαστήριο λειτουργούσαν στο πραγματικό κοινωνικό περιβάλλον, όπως στο εργαστήριο (ότι είχαν «οικολογική εγκυρότητα»). Τη μετάβαση στον τρόπο προσέγγισης των «πεδίων έρευνας» του παρόντος χρόνου, ίσως την οφείλουμε σε ορισμένους Κοινωνικούς Ψυχολόγους που αποκρίθηκαν στην κριτική, με τα λεγόμενα «πειράματα πεδίου». Οι έρευνες αυτές, επιχειρούν να κατανοήσουν και να προβλέψουν κοινωνιοψυχολογικά φαινόμενα, στο περιβάλλον που προκύπτουν. Χαρακτηριστικό τους, είναι η επινόηση νέων ερευνητικών στρατηγικών, οι οποίες ενώ έχουν οικολογική εγκυρότητα, διαθέτουν θετικιστική επαγωγική λογική και εξασφαλίζουν γενικευσιμότητα των ευρημάτων, πέρα από τα υπό μελέτη δείγματα συμμετεχόντων (Cook & Campbell, 1979).

Σήμερα, η κριτική στάση απέναντι στην εργαστηριακή έρευνα, έχει αφομοιωθεί από το κυρίως ρεύμα της Κοινωνικής Ψυχολογίας, χωρίς την ελάχιστη υποχώρηση από τις βασικές επιστημολογικές αρχές του θετικισμού (Augoustinos & Walker, 2001). Η Λεβινιανή κληρονομιά έχει επανα-επικεντρώσει την Κοινωνική Ψυχολογία στο πεδίο, επαναφέροντας μεγάλο μέρος της προβληματικής του Lewin για τη σχέση επιστήμης-κοινωνίας (Edwards, 1990). Δύσκολα θα μπορούσε να πει κανείς, πως υπάρχει μία περιοχή της Κοινωνικής Ψυχολογίας της οποίας η θεωρία και η έρευνα να είναι αδιάφορη για το κοινωνικό πεδίο και να μην επηρεάζεται από τρέχοντα σχετικά κοινωνικά προβλήματα. Τουναντίον, το πεδίο εμπνέει και ανατροφοδοτεί τη θεωρία, ενώ κατά γενική διαπίστωση, είναι πλέον δυσδιάκριτο και αδικαιολόγητο το όριο μεταξύ βασικής Κοινωνικής Ψυχολογίας και Εφαρμοσμένης (Jones, 1998). Ακόμη και οι ερευνητές της Κοινωνικής Νόησης, της πλέον ερμητικής πειραματικής εργαστηριακής προσέγγισης, διεξάγουν τις έρευνές τους, υπό την οπτική (ή με την

προοπτική) εφαρμογών, στη δικαιοσύνη, την υγεία, το περιβάλλον, τα Μ.Μ.Ε, τις επιχειρήσεις, τη γεροντολογία και άλλα πεδία, προσβλέποντας, δι' αυτού του τρόπου, και στον εμπλουτισμό των θεωριών τους (Sadava & MvCreary, 1997). Γενικότερα, οι περισσότερες έρευνες που επικεντρώνονται σε κάποιο συγκεκριμένο κοινωνικό πεδίο έχουν στόχο, τόσο να κατανοήσουν τις κοινωνιοψυχολογικές διεργασίες και τα φαινόμενα που υπεισέρχονται στο πεδίο, όσο και να εμπλουτίσουν, όπως συνιστούσε ο Lewin, τη θεωρία τους. Ο εμπλουτισμός της θεωρίας από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά κάθε πεδίου, τη μετατρέπει σε ισχυρό ερμηνευτικό, προβλεπτικό και ενίοτε ελεγκτικό εργαλείο, για ολόένα περισσότερα φαινόμενα που εμπίπτουν στο ίδιο ή συγγενές πεδίο. Ο θεωρητικός εμπλουτισμός, προτρέπει στην επινόηση αποτελεσματικών εφαρμογών.

Η κλασικότερη των κοινωνιοψυχολογικών θεωριών, η Θεωρία της Γνωστικής, Ασυμφωνίας, του μαθητή του Lewin, Festinger, προσφέρεται ως παράδειγμα θεωρίας που εμπλουτίστηκε από την εφαρμογή της στο πεδίο. Κατά την αρχική της σύλληψη, βασίστηκε σε μελέτη πεδίου (Festinger, Reicken &, Schachter, 1956) ενός ανησυχητικού για την κοινωνική συνοχή, κοινωνικού προβλήματος, αυτού των «καταστροφικών λατρειών». Οι ερευνητές για να το μελετήσουν έγιναν οι ίδιοι μέλη μιας εσχολογικής ομάδας, η οποία προσδοκούσε την εκπλήρωση προφητείας περί συντέλειας του κόσμου, σε ορισμένη ημερομηνία. Έκπληκτοι, κατέγραψαν την εντυπωσιακή αντίδραση, των οπαδών της ομάδας, όταν η αναμενόμενη ημέρα ήλθε, χωρίς να συμβεί η συντέλεια του κόσμου: τα μέλη της ομάδας άρχισαν εντατικά να προσηλυτίζουν άλλους. Επρόκειτο για αντίδραση οφειλόμενη στη μείωση της γνωστικής ασυμφωνίας, στην προσπάθεια των ανθρώπων αυτών, να μειώσουν την εσωτερική σύγκρουση ανάμεσα στην προσδοκία τους, στην οποία είχαν υπερβολικά επενδύσει, και στη ματαίωσή της. Η πρακτική αυτή θεωρία, έχει έκτοτε συμβάλει στο να κατανοήσουμε τη

συμπεριφορά της αυτοθυσίας του τρομοκράτη, την εκπαίδευση («αυστηρή μύηση»), που μετατρέπει έναν απλό νέο σε βασανιστή των συνανθρώπων του κ.α. (Huggins, Haritos-Fatouros, Zimbardo, 2002). Η πρακτικότητα του εμπλουτισμού της εν λόγω θεωρίας, έχει περαιτέρω, καταδειχθεί και στην αντιμετώπιση οργανωσιακών προβλημάτων, όπως οι μισθολογικές ανισότητες, οι συγκρούσεις και η έλλειψη συνεργασίας (Sadava & McCreary, 1997). Ανάλογη είναι και η διαδρομή της άλλης κλασικής κοινωνιοψυχολογικής θεωρίας, της απόδοσης αιτίου, την ολοένα αυξανόμενη πρακτικότητα της οποίας γνωρίζουμε από μεγάλο εύρος εφαρμογών, σε προβλήματα διαπροσωπικών σχέσεων, στενών διαπροσωπικών σχέσεων όπως η σχέση των συζύγων (διαζύγιο, κακοποίηση κλπ.), σε ζητήματα ψυχικής και φυσικής υγείας, σχολικής επίδοσης κ.α.. (Augoustinos & Walker, 2001)

Τα κεφάλαια του παρόντος τόμου, αποτελούν μικρή, αλλά ενδεικτική αντανάκλαση του μεγάλου πλούτου που παράγει η επαναεπικέντρωση της Κοινωνικής Ψυχολογίας σε ποικίλα πεδία έρευνας. Επιλέξαμε, τα πεδία του πολιτισμού, της μετανάστευσης, των οργανισμών, της υγείας-πρόληψης και των στενών διαπροσωπικών σχέσεων, με βάση κυρίως, τα προσωπικά μας ενδιαφέροντα και οργανώσαμε την παρουσίασή τους εκκινώντας από το μακρο-κοινωνικότερο πολιτισμικό πεδίο για να καταλήξουμε στο μικρο-κοινωνικότερο, των στενών διαπροσωπικών σχέσεων. Τα συγκεκριμένα πάντως πεδία, έχουν προσελκύσει αρκετό ενδιαφέρον, ώστε να αποτελούν διακριτές πλέον επιστημονικές περιοχές, διαθέτουσες σύνθετες, υβριδικές και ειδικές γι' αυτά, κοινωνιοψυχολογικές θεωρίες. Ο αναγνώστης, θα διαπιστώσει, ότι σε κάθε περίπτωση, οι θεωρίες έχουν γίνει πιο πρακτικές, εφόσον χάρη στην πολυμήχανη εμπειρική και πειραματική έρευνα, δεν περιγράφουν απλώς τα φαινόμενα κάθε πεδίου, «ποια είναι, τι είναι και από τι απαρτίζονται», αλλά ενίοτε μας δείχνουν τις γνωστικοθυμικές διεργασίες ή τις κοινωνικές διαδικασίες που τα παράγουν, «γιατί και

πως συμβαίνουν», και υπό ποιές κοινωνικές συνθήκες προκύπτουν, «πότε συμβαίνουν» (Fiske & Taylor, 1984).

Δεν είναι φυσικά βέβαιο, ότι οι πρακτικές μας θεωρίες αλλάζουν τον κόσμο, όπως οραματιζόταν ο Lewin. Ίσως όμως να συνδράμουν στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου και στην καλύτερη προσαρμογή σε έναν κόσμο, που ούτως ή άλλως, δύσκολα αλλάζει. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ίσως δείχνουν τρόπους και μέσα, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην αλλαγή σε ορισμένα κοινωνικά πεδία, αρκεί να υπήρχε η βούληση, τα κίνητρα, η συναίνεση των εμπλεκομένων και οι πόροι.

Ο αναγνώστης θα κρίνει κατά πόσον οι «πρακτικές θεωρίες», κάθε συγγραφέα του παρόντος τόμου, του προσφέρει ερεθίσματα, για να κατανοήσει συστηματικότερα και να προβληματιστεί, γύρω από ζητήματα που όλους μας απασχολούν, έμμεσα ή άμεσα. Ο φοιτητής ελπίζουμε, περαιτέρω να κατανοήσει, πως συγκροτείται και διατυπώνεται μία θεωρία ή ένα θεωρητικό πλαίσιο, ώστε να μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά. Ο διϋποκειμενικός εμπειρικός έλεγχος, ο δυνάμενος να αναπαραχθεί αντικειμενικά από κάποιον τρίτο, είναι εκείνος που καθιστά μία θεωρία συναινετικά σεβαστή, εφαρμόσιμη, συστηματικά αμφισβητήσιμη και ανατρέψιμη. Είναι οι εν λόγω ιδιότητες, εκείνες που κάνουν τις θεωρίες πρακτικές, εργαλεία δηλαδή, που εφόσον τα δοκιμάσουμε στο πεδίο που μας ενδιαφέρει, διαπιστώνουμε πως κάτι χρήσιμο μας λένε γι' αυτό. Υπό την προϋπόθεση αυτή, συνεχίζουμε να τα χρησιμοποιούμε και τα αντικαθιστούμε, όταν επινοούμε άλλα, χάρη στα οποία καταλαβαίνουμε πολύ περισσότερα πράγματα ή απλώς πολύ περισσότερα πράγματα για ότι ήδη γνωρίζουμε για το πεδίο.

Βιβλιογραφία

Aguinis, H. (1993). Action research and scientific research. *Journal of Applied Behavioral Science*, 29, 416-431.

- Augoustinos, M. & Walker, I. (2001). *Social cognition. An integrated approach*. London: Sage.
- Bargal, D. Gold, M. & Lewin, M. (1992). Introduction: The heritage of Kurt Lewin. *Journal of Social Issues*, 48(2), 3-14.
- Campbell, D. T. (1969). Reforms as experiments. *American Psychologist*, 24, 409-429.
- Cook, T. D., & Campbell, D. T. (1979). *Quasi-experimentation: Design and analysis issues for field settings*. Boston: Houghton Mifflin.
- Edwards, J. (1990) Edwards J., Tindale R.S., Heath L. and Posavac E.J. (1990) (Eds.), *Social influence processes and prevention: Social psychological applications to social issues*. New York: Plenum.
- Elms, A. (1975). The crisis of confidence in social psychology. *American Psychologist*, 30, 967-976.
- Farr, R. M. (1996). *The roots of modern social psychology*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Festinger, L. Reicken, H. & Schachter, S. (1956). *When prophecy fails*. Minneapolis: University of Minesota Press.
- Fiske, S. T. (1992). Thinking is for doing: Portraits of social cognition from daguerre-type to laser photo. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 877-889.
- Fiske, S.T., & Taylor, S.E. (1984). *Social cognition*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Gergen, K. J. (1973). Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26, 373-383.

- Huggins, M. Haritos-Fatouros, M., & Zimbardo, P. (2002). *Violence workers: police torturers and murderers reconstruct Brazilian atrocities*. Stanford, CA: University of California Press.
- Jones, E. (1998). Major developments in five decades of social psychology. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (pp. 1-57). Boston: McGraw-Hill.
- Kidd, R. F., & Saks, M. J. (1980). What is applied social psychology? An introduction. In R. F. Kidd, & M. J. Saks (Eds.), *Advances in applied social psychology* (Vol. 1. pp. 1-24). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lewin, K. (1944). *Field theory in social sciences*. New York: Harper.
- Miller, G. A. (1969). Psychology as a means of promoting human welfare. *American Psychologist*, 24, 1063-1075.
- Oskamp, S. (1984). *Applied social psychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Oskamp, S. (1986). Applied social psychology to the year 2000 and beyond. *Contemporary Social Psychology*, 12(1), 14-20.
- Oskamp, S. (1997). Applied social psychology today and tomorrow. In S. W. Sadava, & D. R. McCreary (Eds.), *Applied social psychology* (pp. 310-329). Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Papastamou, St. (2002). Why the New Review of Social Psychology? *New Review of Social Psychology* (1), 5-38.
- Ring, K. (1967). Experimental social psychology: Some sober questions about frivolous values. *Journal of Experimental Social Psychology*, 3, 113-123.
- Sadava, S. W., & McCreary, D. R. (1997). *Applied social psychology*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Taylor, S. (1998). The social being in social psychology. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (pp. 58-98). Boston: McGraw Hill.

Οπισθόφυλλο

Η ανάπτυξη της κοινωνιοψυχολογικής έρευνας τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργήσει σθεναρό και συγκροτημένο αντίλογο στις επιφανειακές περιγραφικές κοινωνικές έρευνες που κατακλύζουν τα Μ.Μ.Ε., αναλαμβάνοντας συχνά ρόλο «τεκμηρίωσης» πολιτικών επιλογών και παρεμβάσεων. Η διάδοση του κοινωνιοψυχολογικού λόγου μπορεί να κινητοποιήσει και να επηρεάσει τη στάση όλων όσοι ενδιαφέρονται να σχεδιάσουν κοινωνικές παρεμβάσεις στηριγμένοι στην όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση της σχέσης του ατομικού με το όλο, του ψυχολογικού με το κοινωνικό. Άλλωστε, η Κοινωνική Ψυχολογία υπήρξε από τη σύλληψή της προσανατολισμένη σε εφαρμογές και παρεμβατικό σχεδιασμό σε πολυποίκιλα κοινωνικά πεδία.

Το βιβλίο απευθύνεται σε φοιτητές αλλά και σε όποιους ενδιαφέρονται να γνωρίσουν το συστηματικό τρόπο με τον οποίο η Κοινωνική Ψυχολογία προσεγγίζει ερευνητικά ορισμένα από τα βασικά πεδία έρευνας που την απασχολούν, και ειδικότερα, τον πολιτισμό, τη μετανάστευση, τους οργανισμούς, την υγεία-πρόληψη και τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις. Γενικά κατατοπιστικά κείμενα εισάγουν τον αναγνώστη στις ενότητες που αντιστοιχούν στα πέντε ερευνητικά πεδία, χρησιμοποιώντας αντιπροσωπευτική βιβλιογραφία. Οι ενότητες περιλαμβάνουν ενδεικτικές για το πεδίο ερευνητικές μελέτες, κυρίως εμπειρικές ή πειραματικές, αλλά και εξειδικευμένες βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις, χρήσιμες για την προετοιμασία έρευνας και τον προερευνητικό προβληματισμό.

Στο επίμετρο, οι φοιτητές ειδικότερα, θα βρουν δύο κείμενα που σκοπό έχουν να τους βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν τις ειδικές απαιτήσεις ενός ερευνητικού άρθρου, ως προς την προσπέλαση, την κατανόηση, αλλά και τη συγγραφή του.